

Tadeusz Grabarczyk

Uniwersytet Łódzki

ORCID ID: 0000-0002-6197-9457

Magdalena Pogońska-Pol

Uniwersytet Łódzki

ORCID ID: 0000-0001-7525-6260

OBLICZA WOJNY

TOM 2 • ARMIA KONTRA NATURA

ŁÓDŹ 2020 • ISBN 978-83-8220-057-7 • s. 7-11

<http://dx.doi.org/10.18778/8220-057-7.01>

WSTĘP*

Prowadząc działania wojenne armie zmagają się nie tylko z siłami nieprzyjaciela, ale z tym wszystkim, co można określić mianem natury. Warunki atmosferyczne, środowisko geograficzne, przeszkody wodne, dzikie zwierzęta czy dziewicza i nieodgadniona puszcza, niejednokrotnie wpływały na rezultaty bitew czy wojen. Ci, którzy potrafili siły natury przezwyciężyć lub wykorzystać, często zapisywali się na kartach historii jako wielcy zwycięzcy, wybitni dowódcy. Z drugiej strony przyroda potrafiła bezlitośnie obejść się z wielkimi wodzami, łamiąc kariery i niszcząc ich armie. Wyniki badań i refleksje na temat wpływu natury na działalność wojska od starożytności po współczesność zaprezentowane zostały przez uczestników IV Konferencji Naukowej „Oblicza Wojny”, która odbyła się 6–7 czerwca 2019 r. w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego. Artykuły, które powstały na podstawie wygłoszonych wówczas referatów, zamieszczone zostały w dwóch tomach zatytułowanych *Oblicza Wojny*. Niniejszy tom jest drugim z tej nowo powstałej serii, która – mamy nadzieję – zyska uznanie zarówno wśród autorów, jak i czytelników¹.

Wprowadzenie do rozważań stanowi artykuł MARIANA GŁOSKA *Początki i rozwój studiów bronioznawczych w Łodzi*, w którym autor przybliży dorobek łódzkiego ośrodka naukowego w zakresie badań nad wojskowością w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem bronioznawstwa. Autor przypomina osiągnięcia założyciela łódzkiej szkoły bronioznawczej – Andrzeja Nadolskiego, ale też archeologów: Leszka Kajzera i Mariana Głoska oraz historyków Stanisława Zajączkowskiego, Stanisława Mariana Zajączkowskiego, Stefana Krakowskiego

---

* Army versus nature. Introduction.

¹ Jako pierwszy w tej serii ukazał się tom: *Oblicza wojny*, t. 1: *Armia kontra Natura*, red. W. JARNO, J. KITA, Łódź 2020, 328 ss.

czy Jana Szymczaka oraz ich uczniów. Omawia podejmowaną przez tych badaczy problematykę, wskazuje na ich najważniejsze dzieła, dokonuje zarazem ich oceny pod kątem wkładu w rozwój dyscypliny. Autor konstatuje, że popularność takich badań przeżywała w Łodzi wzloty i upadki, przy czym dostrzega szereg nowych inicjatyw pojawiających się w ostatnim czasie.

Kolejny artykuł *Termopile po trzykroć*, zgodnie z tytułem ukazuje trzy wielkie bitwy, których wąwóz termopilski stał się niemyim świadkiem (480, 279, 191 p.n.e.). Autorzy tekstu, MAREK OLĘDZKI i DAMIAN WASZAK, koncentrują się na warunkach geomorfologicznych obszaru, dokonują jego charakterystyki na podstawie badań terenowych i opisów źródłowych. Wskazują na zmiany, jakie zaszły na tym obszarze na przestrzeni wieków, głównie za sprawą działania rzeki Spercheios. Stawia to w nowym świetle zmagania wojenne, które toczyły się w wąwozie termopilskim.

Wyprawa Aleksandra Wielkiego do Indii stała się przedmiotem rozważań JANA PTAKA (*Antyczna armia przeciwko groźnym zwierzętom w „Panteonie sandomierskim”*). Autor analizując apokryficzny list Aleksandra do Arystotelesa, skupia się na przeciwnościach, z którymi musiała zmierzyć się armia macedońska, wymienionych w manuskrypcie. Były to głównie zwierzęta – hipopotamy, lwy, niedźwiedzie, nietoperze, słonie – obdarzone specyficznymi cechami. Opisy zestawione zostały z miniaturami, które znajdują się w dziele. Obie formy przekazu – pisana i rysowana – zostały poddane przez Autora gruntownej analizie. Wskazuje on na zastosowaną przez armię taktykę walki ze zwierzętami, ukazanie samego Aleksandra jako wodza oraz, co istotne, wpływ, jaki mógł mieć sam manuskrypt na jego odbiorców w Polsce.

DARIUSZ WYBRANOWSKI w artykule *Warunki naturalne jako jeden z czynników towarzyszących prowadzeniu działań wojennych w narracji Thietmara i Galla Anonima. Przyczynek do polityki pierwszych Piastów*, postawił sobie za zadanie udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy szeroko rozumiana natura pojawia się w wyżej wspomnianych kronikach jako tło, czy jest istotnym elementem narracji? Badacz stwierdza, że dalece istotniejsze wydają się opisy natury u Galla Anonima, który poświęca im wiele miejsca w swym dziele, opisując zmagania wojenne polskich władców. W przeciwieństwie do niego, dla Thietmara warunki naturalne jawią się jako uboczny fragment narracji.

Z kolei PIOTR STRZYŻ podjął się w swoim studium zaprezentowania sposobów, a przede wszystkim urządzeń, które na przełomie XV i XVI w.

wykorzystywane były przez wojsko do pokonywania przeszkód wodnych. Autor odnosi się tutaj do bogatych doświadczeń europejskich armii, jednak i rodzimej takie urządzenia nie były obce.

Natomiast ALEKSANDER BOŁDYREW wskazał na problemy, z którymi zmagali się żołnierze armii królewskiej w czasie zimowania na przełomie 1564/1565 r., głównie na obszarze Podlasia, w czasie I wojny północnej. Jednak wnioskowanie zostało dokonane na podstawie dokumentów archiwalnych wskazujących katalog szkód, które w tym czasie wyrządzili. Autor stwierdził, że problemy wynikały z braku odpowiednich dostaw, w tym żywnościowych, dla żołnierzy, niskiej dyscypliny, a rabunki odbywały się nawet za cichym przyzwoleniem dowódców. Dokonano oceny poniesionych przez okolicznych mieszkańców strat zarówno artykułów żywnościowych, jak i narzędzi. Zdaniem Autora wskazuje to na niedostateczne przygotowanie armii polskiej do wyzwań stojących przed nią w czasie walki z Moskwą.

Kolejne dwa artykuły dotyczą wpływu warunków naturalnych na przemieszczanie się i zdolność bojową armii. KATARZYNA STELMASIAK (*Warunki naturalne Wirginii jako terenu działań wojennych podczas walk o niepodległość Stanów Zjednoczonych w latach 1780–1781*) ukazuje wpływ natury na przebieg walk na obszarze Wirginii w czasie wojny o niepodległość Stanów Zjednoczonych. Ukazano przeciwności, z którymi musiały zmierzyć się siły lorda Cornwallisa oraz amerykańskie i francuskie. Tymczasem JAROSŁAW KITA (*Natura kontra armia Iwana Paskiewicza podczas wyprawy na Węgry w 1849 roku*) zastanawia się, czy natura pozytywnie, czy negatywnie wpłynęła na przebieg wyprawy armii carskiej pod dowództwem Iwana Paskiewicza na Węgry. Owa armia miała pomóc w tłumieniu węgierskiej Wiosny Ludów. Odpowiedzi na to pytanie udzielić miały pamiętniki uczestników. Autor wskazuje, że pomimo wykorzystania pierwszy raz na taką skalę przez armię carską kolei, główne siły musiały zmierzyć się z drogą przez Karpaty, która przysporzyła im nieco kłopotów. Natomiast rzeki nie były dla sił Paskiewicza wyzwaniem, ze względu na dużą liczbę solidnych mostów. Poważniejsze utrudnienie stanowiła pogoda, zwłaszcza panujące upały, a także szerząca się epidemia cholery.

PAWEŁ SAMUŚ w artykule *Kulturtraegerzy i dziewicza natura. Puszczy Białowieskiej przypadki podczas Wielkiej Wojny (1914–1918)* podejmuje problem zniszczeń, jakie przyniosła ze sobą I wojna światowa na obszarze Puszczy Białowieskiej. Opisuje działania podejmowane w tym kompleksie leśnym przez

Niemców – prowadzące do znacznego uszczuplenia zarówno drzewostanu, jak i liczby zwierzyny zamieszkującej ten obszar, w tym właściwie wytrzebiecie króla Puszczy żubra.

WITOLD JARNO natomiast w artykule *Przemarsz 3 Dywizji Strzelców Polskich z Jelni do Żłobina w lutym 1918 r.* odnosi się do zmagania armii z warunkami atmosferycznymi – mroz, opady śniegu. Prezentuje także kadrę dowódczą i jej decyzje w tych trudnych warunkach. Studium ukazuje także funkcjonowanie polskich formacji wojskowych w Rosji w czasie pierwszej wojny światowej.

Podobne rozważania przedstawia w swoim tekście RAFAŁ ROGUSKI (*Wpływ warunków naturalnych na służbę formacji tyłowych Wojska Polskiego w czasie wojny polsko-sowieckiej 1919–1921*). Badacz koncentruje się na takich zagadnieniach, jak ukształtowanie terenu, obszary leśne, zwierzęta leśne czy wreszcie choroby, które wpływały bezpośrednio na jakość służby żołnierzy formacji tyłowych.

Proces tworzenia się służby meteorologicznej i hydrograficznej w armii II Rzeczypospolitej przybliży KONRAD A. CZERNIELEWSKI (*Służba meteorologiczna i hydrograficzna armii II Rzeczypospolitej*). Autor przedstawia przekształcenia, jakie przechodziła ta służba w dwudziestolecie międzywojennym, rozwój obserwacji, sprzęt wykorzystywany do badań oraz trudności kadrowe. Ukazuje jej znaczenie dla wojsk lądowych, artylerii, a także powietrznych – lotnictwa.

HUBERT MICHAŁSKI porusza istotną kwestię wpływu warunków pogodowych na sprzęt bojowy i nie tylko (*Wpływ warunków atmosferycznych na niemieckie gąsienicowe wozy bojowe podczas operacji „Barbarossa” w Związku Sowieckim na przestrzeni czerwca–grudnia 1941 roku*). Rozważania dotyczą problemów, z jakimi zmagaly się niemieckie wojska zmechanizowane w czasie II wojny światowej podczas ataku na Związek Radziecki. Wskazuje, że zarówno upalne lato (pył, wysoka temperatura w czołgu), następnie słotna jesień (błotniste, grząskie drogi), a w końcu mroźna zima (oblodzenie) uszczuplały stan posiadania niemieckich sił. Warunki pogodowe wymuszały stosowanie nowych rozwiązań i konstruowanie sprawniejszego sprzętu bojowego.

Również warunki pogodowe stały się przedmiotem rozważań KAMILA ANDUŁY. Autor analizuje ich wpływ na działania podejmowane przez 1 Dywizję Piechoty im. Tadeusza Kościuszki w bitwie pod Leniono. Badacz podkreśla, że choć literatura przedmiotu na temat bitwy jest ogromna, to nie dokonano szczegółowej i krytycznej analizy wpływu pogody na jej przebieg. Opiera swoje

rozważania na zasobach archiwalnych zarówno niemieckich, jak i radzieckich. Stwierdza, że pogoda – z wyjątkiem mgły – nie miała zasadniczego wpływu na działania wojsk lądowych, natomiast warunki pogodowe zdecydowanie lepiej wykorzystane zostały przez lotnictwo niemieckie.

Zmagania Armii Czerwonej na Żuławach zostały zaprezentowane w artykule TOMASZA GLINIECKIEGO (*Walczący z depresją. Działania ofensywne Armii Czerwonej na Żuławach Wiślanych w 1945 roku*). Choć radziecko-niemieckie walki o ten obszar toczyły się od stycznia do maja 1945 r., to autor koncentruje się na pierwszych dniach kwietnia. Ukazuje jak skutecznie można wykorzystywać ukształtowanie terenu, warunki hydrologiczne do prowadzonych przez armię działań.

Nieco odmienna tematyka została podjęta przez KATARZYŃĘ DERLATKĘ, która w swym artykule przedstawiła rolę Gwardii Narodowej i armii amerykańskiej w czasie huraganu Katrina. Autorka odniosła się do funkcjonującego w USA systemu zarządzania kryzysowego, wskazując błędy, które zostały popełnione w obliczu zagrożenia.

Autorzy przygotowując teksty do niniejszego tomu opierali się na różnorodnej bazie źródłowej. Wykorzystali nowe źródła lub poddali analizie już te znane, co pozwoliło na podjęcie zagadnień pomijanych bądź marginalizowanych w dotychczasowych badaniach. Zamieszczone w tym tomie teksty są bardzo różnorodne, obejmują zasięgiem chronologicznym czasy od starożytności po współczesność. A podejmowana problematyka nie odnosi się tylko do historii Polski, znalazły się tutaj również opracowania dotyczące dziejów powszechnych. Jedno co łączy wszystkie wymienione artykuły to wniosek, że z siłami natury wojsko musi liczyć się zawsze. Z pewnością zamieszczone tutaj teksty podejmują ważne zagadnienia, jednak nie wyczerpują ich do końca, lecz stanowią krok ku dalszym dociekanom i pogłębionym studiom.